

Türkiye'nin Neoliberal Dönüşümü ve Hak Mücadeleleri: Cerattepe Eylemleri Örneği*

Ceyhun TEMELLİ¹

¹ Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü; ceyhuntemelli@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-6553-4244

Öz: Bu çalışmada 1990'lı yılların ortalarında Artvin'in Cerattepe bölgesinin maden sahası olarak ilan edilmesinin sonucu yerel bir dinamikle ortaya çıkan maden karşıtı hareketin evriminin Türkiye'nin neoliberal dönüşümü bağlamında tartışılması amaçlanmaktadır. Zira otuz yıla yayılan bir mücadelenin örneği olan söz konusu hareket, neoliberal dönüşümün sonucu olan doğanın metalaştırılmasındaki süreklilik ve kırılmaların anlaşılması açısından önemlidir. 2000'li yılların ortalarına kadar bölgenin madencilik faaliyetine açılması hareketin çeşitli girişimlerinin etkisiyle engellenmiştir. Bu durum, ortaya konan mücadelenin yanı sıra, devletin piyasalaşma rasyoneline karşıt olarak çevreyi koruma saikinin çelişkili birlikteliği ile ilişkilidir. Çalışmada Çoban, Akbulut ve Adaman'ın gözlemlerine dayanarak, AKP dönemi ile birlikte neoliberalizmin hukuki ve kurumsal statüye kavuşması dolayısıyla bu çelişkinin piyasalaşma lehine adım adım çözüldüğüne işaret edilmektedir. Bu dönemde hem çeşitli düzenleyici kurullar ile maden ve enerji gibi alanların piyasalaşmasının hukuki ve kurumsal altyapısı hazırlanmış, hem de finansal genişlemenin sonucu olarak sermayeye yönelik kredi ve teşvik unsurları yaratılmıştır. Ayrıca AKP'nin inşaat, enerji ve maden gibi sektörleri büyümeye yönelik stratejik tercihinin yanı sıra ekonomikleştirmiş ve sayılara indirgenmiş kalkınma söylemi doğanın neoliberal dönüşümüne ivme katmıştır. Son tahlilde Cerattepe bölgesi, yerel halkın direnişine rağmen, devletin zor aygıtlarının da devreye sokulmasıyla, maden faaliyetine açılmıştır. Sonuç ise benzersiz bir ekosistemin yıkıma uğratılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Cerattepe Eylemleri, Doğanın Neoliberalleştirilmesi, Ekonomikleştirme
Jel Kodları: P16, G01, H70

Türkiye's Neoliberal Transformation and Struggles for Rights: The Case of the Cerattepe Protests

Abstract: This study aims to discuss the evolution of the anti-mining movement, which emerged through local dynamics following the designation of the Cerattepe region in Artvin as a mining area in the mid-1990s, within the context of Türkiye's neoliberal transformation. This movement, which has extended over a period of thirty years, is significant for understanding the continuities and ruptures in the commodification of nature — a central feature of neoliberal transformation. Until the mid-2000s, mining activities in the region were prevented through various initiatives undertaken by the movement. This outcome is related not only to the resistance itself, but also to the contradictory coexistence between the state's market-oriented rationale and its purported motive of environmental protection. Drawing on the observations of Çoban, Akbulut, and Adaman, this study argues that with the rise of the AKP era, neoliberalism gained legal and institutional status, and this contradiction was gradually resolved in favor of marketization. During this period, the legal and institutional infrastructure necessary for the marketization of sectors such as mining and energy was established through various regulatory bodies, while financial expansion led to the creation of credit and incentive mechanisms aimed at capital. In addition to the AKP's strategic preference for expanding sectors such as construction, energy, and mining, the economized and quantifiable discourse of development further accelerated the neoliberal

Atıf: Temelli, C. (2026). Türkiye'nin Neoliberal Dönüşümü ve Hak Mücadeleleri: Cerattepe Eylemleri Örneği, *Politik Ekonomik Kuram*, 10(1), 18-31.
<https://doi.org/10.30586/pek.1685720>

Geliş Tarihi: 28.04.2025
Kabul Tarihi: 18.12.2025

Telif Hakkı: © 2026. (CC BY)
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

* Bu makale Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Doktora Programında yazımı devam etmekte olan "AKP'li Yıllarda Neoliberalizmin Siyaseti: Bir Yönetme Stratejisi Olarak Depolitizasyon" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

transformation of nature. Ultimately, despite the resistance of the local population, the Cerattepe region was opened to mining through the deployment of state coercive apparatuses. The result was the destruction of a unique ecosystem.

Keywords: Neoliberalism, Cerattepe Protests, Neoliberalization of Nature, Economization

Jel Codes: P16, G01, H70

1. Giriş

Bu çalışmada 1990'lı yılların ortalarında Artvin'in Cerattepe bölgesinin maden sahası olarak ilan edilmesinin sonucu yerel bir dinamikle ortaya çıkan maden karşıtı hareketin evriminin Türkiye'nin neoliberal dönüşümü bağlamında tartışılması amaçlanmaktadır. Zira otuz yıla yayılan bir mücadelenin örneği olan söz konusu hareket, neoliberal dönüşümün sonucu olan doğanın metalaştırılmasındaki süreklilik ve kırılmaların anlaşılması açısından önemlidir. 2000'li yılların ortalarına kadar bölgenin madencilik faaliyetine açılması hareketin çeşitli girişimlerinin etkisiyle engellenmiştir. Bu durum, ortaya konan mücadelenin yanı sıra, devletin piyasalaşma rasyoneline karşıt olarak çevreyi koruma saikinın çelişkili birlikteliği ile ilişkilidir. Çalışmada Çoban, Akbulut ve Adaman'ın gözlemlerine dayanarak, AKP dönemi ile birlikte neoliberalizmin hukuki ve kurumsal statüye kavuşması dolayısıyla bu çelişkinin piyasalaşma lehine adım adım çözüldüğüne işaret edilmektedir. Bu dönemde hem çeşitli düzenleyici kurullar ile maden ve enerji gibi alanların piyasalaşmasının hukuki ve kurumsal altyapısı hazırlanmış, hem de finansal genişlemenin sonucu olarak sermayeye yönelik kredi ve teşvik unsurları yaratılmıştır. Ayrıca AKP'nin inşaat, enerji ve maden gibi sektörleri büyütmeyle yönelik stratejik tercihinin yanı sıra ekonomikleştirilmiş ve sayılara indirgenmiş kalkınma söylemi doğanın neoliberal dönüşümüne ivme katmıştır. Son tahlilde Cerattepe bölgesi, yerel halkın direnişine rağmen, devletin zor aygıtlarının da devreye sokulmasıyla, maden faaliyetine açılmıştır. Sonuç ise benzersiz bir ekosistemin yıkıma uğratılmasıdır.

Bu amaç ile ilişkili olarak takip eden ilk alt bölümde neoliberalizmin teorik kabullerine ve tarihsel gelişimine dair kısa bir tartışma yapılmakta; ardından Türkiye'nin neoliberal dönüşümüne dair kuşatıcı olma iddiası olmayan, dönemi hegemonya projeleri ve krizleri perspektifinden değerlendiren araştırmaları takip eden ve salt kritik momentlere odaklanan bir dönemselleştirme sunulmaktadır. Buradaki hedef Cerattepe bölgesinde ortaya çıkan maden karşıtı hareketin gelişiminin bağlamını oluşturan Türkiye'nin neoliberal dönüşümüne dair teorik ve tarihsel bir çerçeve yapılandırmaktır. İkinci alt bölümde bölgenin maden sahası ilan edilmesi sonucu 1990'lı yılların ortasında yerel bir dinamikle ortaya çıkan hareketin evrimi ve mücadele yöntemleri tanıtılmaktadır. Üçüncü alt bölüm doğanın neoliberalleştirilmesine yönelik girişimin esas olarak Türkiye'nin AKP dönemine tekabül etmesi gözleminden hareketle söz konusu dönemde değişenin ne olduğu sorusuyla yapılandırılmakta ve dönemde neoliberalizmin derinleştirilmesinin devletin çevreye yönelik rasyonelinde bir dönüşümü beraberinde getirdiğini savunmaktadır. Nihai olarak son bölümde ise sonuç gözlemleri yer almaktadır.

2. Türkiye'nin Neoliberal Dönüşümünün Genel Bağlamı

3 Kasım 2002 tarihi ile başlayan Türkiye'nin AKP'li yıllarını, 24 Ocak Kararları ve söz konusu ekonomik programla aynı yıl gerçekleşen 12 Eylül 1980 darbesi ile Türkiye'nin içine girdiği yörünge bağlamında düşünmek gerekmektedir. Eğer toplumların sosyopolitik ve sosyoekonomik tarihlerinde büyük kırılmaların gerçekleştiği tarihsel momentlerden bahsedilebilirse, Türkiye toplumu için son büyük kırılma söz konusu dönemeç ile gerçekleşmiştir. Bu anlamıyla makro ölçekten bakıldığında Türkiye'nin AKP'li yılları, 1980'li yıllar ile başlayan tarihsel evrenin bir parçasıdır.

Bu tarihsel evreyi ortaklaştıran payda ise neoliberal kapitalizmin kurucu bir dinamik olarak ortaya çıkmasıdır. Burada kastedildiği anlamıyla neoliberalizm, “söylemsel formülasyonlarında, uygulandığı politikaların icaplarında, maddi pratiklerinde zamansal ve coğrafi çeşitlilik” içerse de, belirli bir “ekonomi politikası, yönetim tarzı ve akıl düzeni”ne işaret etmektedir (Brown, 2018, ss. 20-21). Yani “fiilen var olan neoliberalizm”, herhangi bir yerde saf bir biçimde bulunmamaktadır; içerisinde geliştiği bağlama özgü krizler, mücadeleler ve deneyimler tarafından koşullandığı için tek biçimli olarak gelişmemiştir (Peck vd., 2018, ss. 3-4). Zamansal ve mekânsal boyutlarındaki farklılıkları saklı kalmak kaydıyla, neoliberal rasyonalite belirgin bir ortak koordinata sahiptir; söz konusu ortak koordinatın belirleyici unsuru, daha önceki dönemlerde ekonomik rasyonalitenin konusu olmayan saha, faaliyet ve öznelerin piyasanın ya da kelimenin geniş anlamıyla ekonominin unsuru haline gelmesidir (Brown, 2018, s. 39). Nihayetinde bu bağlamda piyasalaştırma, özelleştirme, ticarileştirme, müşterileştirme, kentlerin ve doğanın metalaştırılması, girişimcilik, verimlilik, sermayeye yönelik imtiyazlar, yapısal uyum programları ve kemer sıkma önlemleri gibi bir dizi çerçevesini ekonomikleştirme mantığının belirlediği stratejiler bütünü, neoliberalizmin geniş dağarcığını oluşturmaktadır. Bu anlamıyla neoliberalizm, toplumsalın kurucu ilkesi olarak ekonomik rasyonelin belirlediği piyasalaşmayı merkezine alan bir stratejiler bütününe işaret eden şemsiye kavramdır.

Neoliberalizm, tarihsel olarak kapitalizmin bir varyantı biçiminde ortaya çıkmış ve özü itibariyle sermaye birikimi koşullarını egemen sınıflar lehine yeniden tesis etmeye yönelik bir proje olarak şekillenmiştir (Davidson, 2018, s. 55). Bu yönüyle esas itibariyle “sınıfsal bir proje”dir (Harvey, 2015). Bu proje, özellikle 1970’li yıllarda yaşanan ve kapitalizmin yapısal bir bunalımı olarak değerlendirilen ekonomik kriz ortamında belirginleşmiştir. Dönem boyunca düşen kâr oranları ve büyüyen kamu harcamalarının yarattığı baskı, kapitalist sistemin sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurlar olarak görülmüştür. Bu dönemde çözüm olarak öne sürülen temel yaklaşım, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi kamusal hizmetlerin birer meta olarak tanımlanarak piyasa ilişkilerine dahil edilmesi ve böylece sermaye birikim sürecinin yeniden canlandırılması olmuştur (Türkay, 2005, s. 225). Bu anlayış, devletin ekonomik alandaki rolünü sınırlayan ve piyasa mekanizmalarını merkeze alan neoliberal politika setinin temelini oluşturmaktadır. Özellikle 1970’li yılların ikinci yarısını saran ekonomik ve siyasal kriz koşulları, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda siyasal düzeyde bir “yönetilemezlik sorunu”nu da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, devletin toplumu düzenleme kapasitesinin zayıfladığı ve kamu otoritesinin etkisizleştiği yönündeki algı, neoliberal yeniden yapılanmanın ideolojik meşruiyetini güçlendirmiştir. Bu krize yanıt olarak tüm toplumsal varlıkların piyasa ilişkilerine açılması ve rekabet mekanizmalarının etkinleştirilmesi önerilmiştir (Offe, 2001, s. 50). 1980’li yıllarla birlikte neoliberalizmin temel yürütücüleri konumuna gelen yeni sağ iktidarlar, krizi büyük ölçüde şişkin kamu harcamalarına ve kamu sektöründeki düşük verimliliğe bağlamışlardır. Bu bağlamda kamu varlıklarının özel sektöre devredilmesi yani özelleştirme politikaları, krizi aşmak için kilit bir çözüm olarak sunulmuştur (Topal, 2002, s. 78). Sonuç olarak, İngiltere’de Margaret Thatcher ve ABD’de Ronald Reagan yönetimleri altında şekillenen neoliberal paradigma, yeni sermaye birikim modeli olarak küresel ölçekte ortak bir akla dönüşmüştür. Türkiye’de ise bu paradigma, 1980 sonrası dönemde 12 Eylül darbesiyle oluşturulan baskıcı siyasi atmosferin etkisiyle uygulanabilir hale gelmiş ve nihayetinde ANAP’tan AKP’ye kadar uzanan yeni sağ iktidarlar tarafından çelişkilerle dolu bir süreç içinde fakat kararlılıkla sürdürülmüştür.

Son tahlilde neoliberalizm piyasa suretinde yapılanan bir toplumsallığı hedeflemektedir. Kuşkusuz bu politika setinin uygulanabilirliği, yalnızca içerisinde geliştiği bağlamın özgül koşullarına değil, aynı zamanda içinde şekillendiği toplumsal mücadele dinamiklerinin direncine bağlı olarak sekteye uğrayabilmekte; ayrıca, siyasal ve ekonomik krizlerin tetiklediği hegemonya krizleri doğrultusunda yönetsel ve stratejik düzeyde kararsızlıklar sergileyebilmektedir. Bir de buna neoliberalizmin yaşadığı krizleri

ortaya çıkaran dinamiklere göre kendini yeniden yapılandıran, esnek ve uyarlanabilen bir fenomen olduğu notunu eklemek gerekmektedir. Zira Crouch'un (2014) "Neoliberalizmin Garip Ölümsüzlüğü" ile ilişkilendirdiği bu özelliği itibarıyla neoliberalizm yaşadığı büyük krizlerden daha da güçlenerek çıkabilmektedir. Dolayısıyla 1980'li yıllardan 2000'li yıllara "yapısal reform" olarak bilinen neoliberal dönüşüm paketleri, özellikle devlet ve piyasa ilişkisinin nasıl konumlandırılması gerektiği bahsinde, kayda değer değişimler göstermiştir. Bu bağlamda, 1980'li ve 1990'lı yıllarda, piyasanın en etkin sistem olarak yükseldiği ve devletin, müdahaleci yapısı dolayısıyla verimsiz olduğu gerekçesiyle etkinlik alanının daraltıldığı piyasa ve devlet dikotomisine dayalı Washington Konsensüsü'nün etkisi belirgindir. Ancak 1990'lı yılların sonlarından itibaren, devletin piyasayı düzenleyici bir aktör olarak yeniden ön plana çıktığı ve yoksullukla mücadele gibi sosyal reform paketlerinin de önem kazandığı, yeni kurumsalcı yaklaşımın baskın olduğu Post-Washington Konsensüsü'ne geçiş süreci yaşanmıştır (Akçay & Türkay, 2006; Saad-Filho, 2007). Zira 1990'lı yıllarda içerisinde Türkiye'nin de olduğu birçok ülke derin ekonomik krizler yaşamış ve bu krizler karşısında neoliberal teori ve pratiği yeniden düzenleme ve olası krizlere karşı dirençli hâle getirme ihtiyacı kendini göstermiştir. Bu dönüşümün fiili sonuçlarından biri, siyaset ve ekonomi ayrımını keskinleştiren kurumsal bir düzeneğin inşa edilmesi dolayısıyla kamu ile piyasa arasında bağlantı işlevi görecektir çeşitli üst kurulların yapılandırılmasıdır. Nihayetinde söz konusu olan "[neoliberal] teoriye, kurumların ve kurumsal yapının güçlenmesi için 'hukukun üstünlüğü' ilkesinin monte edilmesi" (Ercan, 2005, s. 373) suretiyle neoliberalizmin hukuksal ve kurumsal bir statüye kavuşturularak derinleştirilmesidir.

Türkiye'nin uzun sayılabilecek bir dönemini neoliberalleşme bağlamında okumanın söz konusu döneme etki eden sayısız siyasal ve ekonomik gelişmenin muhtelif özgüllüklerini indirmek gibi esaslı bir sorunu beraberinde getirdiği malumdur. Dönem boyunca Türkiye'nin neoliberalleşme deneyimi, pürüzsüz bir patikada ilerlememiş; içerisinde geliştiği bağlamın izlerini taşımanın yanı sıra, çeşitli siyasal ve iktisadi krizler ve toplumsal mücadeleler tarafından dolayımlanmıştır. Gelgelelim burada amaçlanan temel olarak dönemi ortak kesen temel rasyoneli yakalamaktan ibarettir. Zira söz konusu süreç boyunca çelişkili ve krizlerle malul olsa da neoliberalizmin piyasa ya da ekonomikleştirme mantığı bir dip akıntısı olarak varlığını korumuştur. Nihayetinde söz konusu döneme ilişkin bir okumada neoliberalizmin altını çizmek, belirli özgüllükleri gizlemek pahasına da olsa dönemi ortak kesen bir dinamiği yakalamak açısından önemlidir.

Bu noktadan itibaren 1980'li yıllardan 2000'lere Türkiye'nin neoliberal dönüşümü, temel dönüm noktaları itibarıyla çerçevelendirilmeye çalışılabilir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin sindirdiği siyasal ve toplumsal atmosferde, 1970'li yılları kat eden ithal ikameci birikim stratejisinin yapısal krizini aşma çabasının ürünü olan ve sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanmış 24 Ocak İktisadi Programı kurumsallaşması için uygun koşulları bulmuştur. Türkiye'nin 1980'li yılları, neoliberalizmin piyasa ve ekonomikleştirme güdümlü rasyonalitesi ile yeni sağın ideolojik formasyonunun eklemlendiği bir döneme işaret etmektedir. Anavatan Partisi (ANAP) ve Turgut Özal şahsiyetinde kristalleşen yeni sağın hegemonik projesi (Tünay, 2002), siyasal ve iktisadi alanın sermaye güdümünde yapılandırılmasını temsil etmektedir. Bununla birlikte dönemin ilk üç yılındaki fiili askeri rejimin de sermaye çıkarlarından bağımsız olduğu söylenemez; askeri rejimin darbe sonrasında öncelikli hamlesi, tüm parti, dernek ve sendika faaliyetlerinin yasaklandığı bir siyasal atmosferde, TÜSİAD kanalıyla yabancı finans çevrelerine ve yerli sermayeye 24 Ocak Kararlarına sadık kalınacağına dair güvence vermek olmuştur (Yalman, 2004, s. 63). Nihayetinde kendine has bir piyasa toplumunun inşası, Türkiye'nin 1980'li yıllarına karakterini veren husustur; dönem boyunca piyasa toplumunun altyapısı kurulmuş ve tahakküm daha öncesinde hiç olmadığı kadar piyasa üzerinden şekillenmiştir (Özkazanç, 2005, s. 637). Neoliberal kapitalizmin sağın hegemonik tek aktörü konumundaki ANAP eliyle inşa edilmeye başlandığı 1980'li yılların aksine Türkiye'nin 1990'lı yılları, sağ merkezin parçalanması

nedeniyle yaşanan derin bir hegemonya krizine sahne olmuştur. Bu durum, 1980'li yıllardan devralınan ve piyasanın kurlsız, yozlaşmış ve informal bir temel üzerine bina edilmiş olmasının bakiyesidir; 1980'li yılların sonundan itibaren yaşanan kriz, devletin kurlsız bir temelde inşa edilen piyasanın sonucu olarak kapitalist birikim stratejisi ile hegemonya projesini başarılı bir şekilde eklemleyememesinin bir sonucudur (Özkazanç, 2005, s. 642). Krizin açık göstergelerinden biri, 1990'lı yıllara yayılan zayıf koalisyon iktidarları (Akça, 2018, s. 39) ve 1994, 1999, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik bunalımlardır (Boratav, 2019). Kurlsız bir temelde inşa edilen piyasa ve bunun sonucunda orta çıkan toplumsal maliyetler, dönemin sonuna doğru Ecevit Başbakanlığındaki hükümeti çeşitli önlemler almaya yönlendirmiştir. Neoliberalizmin küresel düzlemde taşıyıcısı olan çeşitli finans ve ekonomi kuruluşlarında dikkate değer bir deneyime ve sembolik bir ağırlığa sahip olan Derviş'in ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak ülkeye davet edilmesiyle, Türkiye'ye özgü neoliberalizmin kurlsız yapısından arındırılarak hukuki ve rasyonel bir temelde yeniden inşa edilmesi hedeflenmiştir. Kamuoyunda Derviş Programı olarak bilinen ve Post-Washington Konsensüsü'nün izlerini taşıyan yapısal önlemler ile piyasanın teknik bir temelde yapılandırılması amacıyla bir dizi düzenleyici ve denetleyici kurum kurulmuş; sermayenin siyasal iktidarının merkezileştirilmesi ve yoğunlaştırılması dolayısıyla hegemonya krizinin aşılması hedeflenmiştir (Bayramoğlu Özügür, 2009, s. 278). Ne var ki söz konusu önlemler, dönem sonunda Türkiye merkez sol ve merkez sağın krizini aşmasına yetmemiş ve Türkiye siyasetinde 1980'li ve 1990'lı yıllara damga vuran ana akım siyasetin çökmesine engel olmamıştır.

Türkiye'nin AKP'li yıllarını, 1990'lı yıllara damga vuran hegemonya krizi bağlamında okumak gerekmektedir. Zira AKP iktidarı, Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren yaşadığı neoliberal dönüşümün bir parçasıdır ve 1990'lı yıllarda yaşanan hegemonya krizinin çeşitli küresel ve yerel dinamiklerin etkisiyle "görece" çözüme kavuşturulduğu bir tarihsel momentini işaretlemektedir. Başarılı bir hegemonya projesinin kilit noktası, hâkim sınıf fraksiyonlarının talepleriyle ezilen sınıfların rızasını birleştirebilmekten geçmektedir (Jessop, 2005). Hâkim sınıflar bağlamında AKP'nin Derviş'in yapısal uyum programını takip eden ve neoliberalizmi hukuki-rasyonel bir temelde inşa ettiği programı, "sermaye girişleri ve finansal sermaye birikim stratejisi, özelleştirmeler, bilhassa üretim sektöründe reel ücretlerin düşürülmesi, taşeronluk sisteminin yasallaştırılması ve yaygınlaştırılması" (Akça, 2018, s. 48) gibi uygulamalarla sermaye kesiminin farklı fraksiyonlarını projesine eklemleyebilmiştir. Ezilen sınıflar bağlamında ise devlet merkezli bir hayırseverlik ile "başarılı" bir minnet üretimi devşirebilmiştir; böylece ezilen sınıflar ile parti arasında "yoksulluğu yöneterek" başarılı bir bağ kurabilmiştir (Yılmaz, 2018, s. 63). Bu başarılı eklemleme neoliberal rasyonelin derinleşmesini; devletin tüm hukuki ve kurumsal yapısına egemen olmasını beraberinde getirmiştir.

Bu noktaya kadar oldukça genel bir çerçevede ele alınan Türkiye'nin neoliberal dönüşüm süreci, üst bir soyutlama düzeyinde değerlendirildiğinde; 1980'li yıllar "inşa", 1990'lı yıllar "kriz", 2000'li yıllar ise "derinleşme" dönemi olarak tanımlanabilir. Bu sınıflandırmadan hareketle bir adım daha ileri gidilerek, neoliberal dönüşümün sonuçları somut bir örnek üzerinden tartışılabilir. Bu bağlamda, bu bölümde genel hatlarıyla teorik temelleri, tarihsel gelişimi ve Türkiye'ye özgü dinamikleriyle ele alınan piyasa suretinde bir toplumsallık inşa etme girişiminin önemli sonuçlarından biri, her şeyin ekonomik bir rasyonalliteyle değerlendirilmesi sonucunda doğanın da neoliberal mantıkla yeniden düzenlenmesi, yani "doğanın neoliberalleştirilmesi"dir (Çoban vd., 2015).

Artvin'in Cerattepe bölgesinin maden sahası olarak belirlenmesi ve bu gelişmeye tepki olarak yerel bir dinamikle ortaya çıkan Cerattepe Eylemleri vakası, bu bölümde özetlenen üç döneme de yayılması itibarıyla dikkate değer bir örnektir. Zira takip eden sayfalarda işaret edileceği gibi, doğanın neoliberalleştirilmesine yönelik hamleler 1980'li yıllarda başlamış; dönem boyunca çevre ve doğanın piyasalaştırılmasının yolunu açan bir dizi öncü hukuki girişim yapılmıştır. Zira kayıtlara göre bölgeye verilen ve fiiliyata

geçmeyen ilk maden arama ruhsatı da 1980'li yılların sonunda verilmiştir. Gelgelelim maden ve enerji gibi sektörlerin yüksek teknoloji ve altyapı maliyetleri gibi gerekçeler ve birikim kısıtlılıkları dolayısıyla sektör dönemin sermaye temsilcilerinin ilgisini çekmemiştir. 1990'lı yılların ortasında maden arama ruhsatının uluslararası firmalara devredilmesi, bölgede yerel bir mücadele hareketinin doğmasına neden olmuştur. Piyasalaştırmaya yönelik çabalara rağmen, hareketin konuyu hukuki mercilere taşıması ve bu girişimlerden 2000'li yılların ortasına kadar olumlu sonuçlarla dönmesi, devletin çevre konusundaki rasyonelinin koruma ile piyasalaştırma arasında çeliştiği anlamına gelmektedir. Ne var ki 2000'li yıllar dönümü ile birlikte bu çelişkinin adım adım çözüldüğü ve piyasalaştırmanın korumaya karşı galebe çaldığı gözlemlenebilir. Zira 2000'li yıllarda, hem çeşitli düzenleyici kurullar ile maden ve enerji gibi sektörlerin piyasalaşmasının hukuki ve kurumsal altyapısı hazırlanmış, hem de finansal genişlemenin neticesi olarak kredi ve teşvik unsurları yaratılmıştır. Ayrıca bu noktada, AKP'nin inşaat, enerji, maden gibi sektörleri büyütme yönelik stratejik tercihi ve sayılara indirgenmiş kalkınma söylemi anılmalıdır. Dolayısıyla tartışmada esas odağı 2000 sonrası dönem oluşturmaktadır. Son tahlilde, doğanın neoliberalleşmesi konusunda da, 1980'li yılların inşa, 1990'lı yılların kriz/çelişki ve 2000'li yılların derinleşme dönemi olduğu kaydedilebilir. Fakat bu tartışmaya geçmeden evvel Cerattepe Eylemlerinin 1990'lı yıllar ile başlayan evrimine ilişkin kısa bir döküm yapılmalıdır.

3. Cerattepe Eylemlerinin Evrimi

Cerattepe Eylemleri, 2000'li yılların toplumsal mücadele tarihinde iz bırakan Tekel Eylemleri ya da Gezi Parkı Eylemleri gibi örneklerle karşılaştırıldığında daha az çalışmaya konu olmuştur. Bunun nedeni muhtemelen, Cerattepe Eylemlerinin otuz yıla yayılan bir mücadelenin parçası olmasına rağmen, kamuoyunun dikkatini daha geç bir dönemde çekmiş olması ve diğer eylemlerin merkezi mekânı olan Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerle kıyaslanamayacak derecede küçük bir yerleşim olan Artvin'de gerçekleşmiş olmasıdır. Ayrıca bu eylemler, neoliberal bağlamda iyice yerleşikleşen ekonomik kalkınma lehine ekolojik maliyetleri göz ardı eden ortak duyuya karşı bir tepkiyi ortaya koymaktadır. Bunlara ayrıca çevre, ekoloji ve doğa meselelerinin yakın tarihe kadar Türkiye sosyal biliminin periferisinde yer aldığı gözlemi eklenebilir (Erensü vd., 2016, s. 19). Sayılan faktörlerin eylemlerin daha az bilinir ve tartışılır olmasına etki ettiği söylenebilir.

Kuşkusuz, bu durum eylemlerin önemini azaltmayacağı gibi farklı şehirlerdeki yankılarını gözlemlemek de mümkündür. Sonuç olarak, Cerattepe Eylemleri, Türkiye'de 1990'lı yıllarda Bergama Eylemleri ile birlikte gelişmeye başlayan bir hareketin parçası olarak ve özellikle 2000'li yıllarda yoğunlaşan hidroelektrik santral (HES) inşaatları ve madencilik faaliyetlerinin ortaya çıkardığı tahribata karşı güçlenen ekoloji ve çevre hareketleri bağlamında değerlendirilebilir. Söz konusu tahribat ise doğanın neoliberal dönüşüme konu olmasının sonucudur.

16 Şubat 2016 tarihinde AKP döneminde kamu ihalelerindeki etkinliğiyle tanınan Cengiz İnşaat'ın madencilik faaliyeti başlatmak amacıyla Artvin il merkezine yakın Kafkasör Yaylası Cerattepe mevkiine iş makinelerini polis ve jandarma eşliğinde sokma girişimi, yerel halkın yol kapama gibi çeşitli protestolarla karşılık vermesine yol açmıştır. Şirketin bu girişimi ilk değildir, aşağıda görüleceği gibi yerel halkın çoktandır razı olmadığı madencilik faaliyeti uzun süreli bir mücadelenin konusudur. Protestolarda yerel halk polis ve asker şiddetine maruz kalmış, gözaltına alınanlar olmuştur (BBC, 2016; Vardar, 2016). Konunun sosyal medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşması, farklı şehirlerden destekçilerin otobüslerle harekete geçmesini sağlamıştır (Korkmaz vd., 2018). Nihayetinde yerel halkın inşaat şirketinin daha öncesindeki girişimleri sebebiyle 21 Haziran 2015'te başlattığı nöbet, artan katılımlarla 245 gün kadar sürmüştür. Kamuoyundaki bilinirliği bu gelişmelere dayanan Cerattepe Eylemlerinin kökenleri 1990'lı yılların ortası ile Artvin yerelinde gelişen inatçı bir toplumsal harekete dayanmaktadır.

Tarım, hayvancılık ve turizm faaliyetlerinin etkisiyle şehir hayatı ile iç içe geçmiş özel bir ekosisteme sahip olan bu bölgenin madencilik faaliyetlerine konu olması, 1986 yılı itibarıyla başlamıştır. Faaliyetin gelişimi 1995 yılında yerel hareketin yürütücüsü konumundaki Yeşil Artvin Derneği'nin kurulmasına neden olmuştur. Derneğin başkanı Nur Neşe Karahan'ın aktardığına göre, bölgede Cengiz İnşaat'ın faaliyeti ilk değildir. 1990'lı yıllarda önce Kanadalı şirket Cominco Madencilik maden aramaya yönelik girişimlere başlamış, yerel halkın yoğun karşı kampanyaları karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. 2004 yılında Inmet Madencilik işletme hakkını devralmış, 2008 yılında ise akıbeti Cominco Madencilik ile aynı olmuştur. Süreç boyunca derneğin öncülüğünde halka ve kamu kurumlarına yönelik bilgilendirme toplantıları, basın açıklamaları, yerel halkın geniş katılımıyla mitingler, STK ve siyasi parti temsilcileri ile görüşmeler, imza ve afiş kampanyaları gibi sayısız maden karşıtı girişim yapılmıştır. Bu girişimlerin yanı sıra, derneğin maden faaliyetine yönelik muhalefetinin esas kanalı, açtığı sayısız dava yoluyla konuyu hukuki mercilere taşımasıdır. Bu noktada, derneğin konuyu siyaset üstü bir mesele olarak tanımlamaya çalıştığı ve faaliyetlerine farklı parti ve kuruluşlarla birlikte her kesimden yerel halkın yoğun katılımının sağlandığı vurgulanmalıdır. Örneğin derneğin hukukçusu ve yönetim kurulu üyesi Bedrettin Kalın, 2000 öncesi dönemde içerisinde CHP, MHP ve ÖDP il başkanlarının da bulunduğu geniş bir heyetin konuyu Çevre Bakanı ile görüşmeye gittiğini, yerelde pek çok AKP üyesinin madene karşı olduğunu aktarmaktadır (Mekânda Adalet İçin Yurttaş Davaları: Cerattepe, 2019; *Yeşil Artvin Derneği*, t.y.). Zira söz konusu olan eylemlerde sıkça kullanılan "Ya Artvin Ya Maden" sloganında özetlendiği gibi Artvin halkının ortak gündemi olan bir yaşam mücadelesidir.

Artvin halkının yaşamlarını, kentlerini ve doğalarını savunma motivasyonu, farklı yaş, cinsiyet, siyasi eğilim ve sınıflardan insanların siyasi, ideolojik ve sınıfsal farklılıklarını aşan bir kolektif kimlikle bir araya gelmelerine yol açmıştır (Binbuğa, 2024). Ne var ki 1990'lı yılların ortasından itibaren yerel halkın yoğun katılımı ve derneğin öncüsü olduğu kampanya ve hukuki girişimlerle engellenen madencilik faaliyeti, çeşitli hukuki engellere, Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporlarının ve çeşitli uzmanların aksi yöndeki görüşlerine rağmen, 2012 yılında çeşitli usulsüzlüklerle dolu bir süreç sonunda ihale edilerek resmîyet kazanmıştır. Bölge halkının otuz yıla yakın mücadelesi ne yazık ki sonuç vermemiş ve nihayetinde madencilik faaliyeti 2016 dolaylarında fiiliyata geçmiştir (Cengiz, 2017).

4. Büyüme ve Piyasalaşma Kıskaçındaki Doğa

Bilindiği gibi AKP dönemine karakterini veren özelliklerden biri, özellikle inşaat, madencilik ve enerji gibi büyük kentsel ve ekolojik tahribatların nedeni olan sektörlerde kalkınma ve büyümeyi önceliklendiren inşaata dayalı birikim stratejisidir. Bu durum döneme ilişkin çeşitli göstergelere de yansımaktadır. Yeşilbağ (2016, ss. 608-614), 2014 yılına kadar olan süreçte GSYİH'nın yıllık ortalama %4,9 büyüme hızına karşın bunun inşaat sektörü için %6,5 olduğunu belirtmekte ve AKP'nin inşaat sektörü tercihinin, hızlı büyüme dalgasını tetiklemesi, iç tüketimi artırması, işsizliği soğurması ve makroekonomik göstergelerdeki olumlu etkisi dolayısıyla stratejik bir tercih olduğuna işaret etmektedir. Rakamlardaki büyüme ve ilerlemenin ifşası da AKP sözcülerinin siyasi söyleminin merkezi öğelerinden biridir. Zira iktidarı boyunca üçüncü havalimanı, üçüncü köprü, Kanal İstanbul, Akkuyu Nükleer Santrali ve benzeri "mega projeleri" iftihar vesilesi olarak sunan siyasal iktidarın söyleminde sözü edilen sektörlerdeki büyümenin beraberinde getireceği söylenen istihdam, GSMH, ihracat ve ithalata katkı gibi ekonomik girdiler, bol sıfırlı devasa makroekonomik sayıların sıklıkla telaffuzu ile nicelleştirilerek, karşılık bulmaktadır. Gelgelelim söz konusu olan bu projelerin yarattığı yıkımın ve üzerine inşa olduğu çelişkili toplumsallığın görünmez kılınmasıdır. Yani bu projelerin gerçekliği tartışmalı olan ekonomik sonuçlarının öne çıkartılması ortaya çıkardığı tahribatı perdeleme işlevi görmek ve kazanan ve kaybeden arasındaki gerilimi ortadan kaldırmaktadır.

Bununla birlikte büyüme ve kalkınmayı önceliklendiren ve salt niceliksel artışa vurgu yapan bu stratejinin Türkiye'nin AKP'li yıllarına özgü olmadığı kaydedilmelidir. Burada cumhuriyet tarihi içinde süreklilik ve kırılmalarla tanımlanabilecek olan bir süreç söz konusudur. Zira Türkiye'de devletin kuruluşundan itibaren güç ve meşruiyetinin temel kaynağı modernleşme vaadi etrafında yapılandırılmıştır; bu modernleşme vaadinde öncelikli olan ise her şeyden çok ekonomik kalkınma ve büyüme aciliyetidir. Muasır medeniyet seviyesine erişme hedefiyle eş tutulan bu aciliyet "ülke çapında ortak, kolektif bir çıkar olarak üretilmiş; bu çıkar etrafında birleşmiş; iç ayrışmalardan, çatışma ve eşitsizliklerden azade bir toplum imgesi yaratılmıştır." (Adaman vd., 2016). Bu konuda cumhuriyet tarihi boyunca kurucu ideolojinin temel ayakları konumundaki laiklik ve milliyetçiliğe farklı konumlardan meydan okumalar söz konusu olmuşken ekonomik büyümenin taşıyıcısı olduğu kalkınmacı-modernleşmeci vizyonun temel eleştiri konusu olmaması ilginç bir noktadır (Adaman vd., 2016). Dönem boyunca farklı politik ve ideolojik konumlar arasındaki temel tartışma hattı büyüme ve kalkınmanın bizzat kendisini sorgulamaktansa bu tartışmasız amacın nasıl gerçekleşeceğine ilişkindir. Söz konusu tartışma "kalkınma alternatifleri" siyasetinden "kalkınmaya alternatifler" siyasetine dönüşmemiştir (Akbulut & Adaman, 2013, s. 2). Ünsaldı da (2014, ss. 26-27) özellikle 1950'li yıllardan sonra, nicel fetişizmi şeklinde tezahür eden ve salt ekonomik büyümeye vurgu yapan kalkınmacı-modernleşmeci vizyonun soldan sağa farklı politik pozisyonları ortak kesen bir hat olduğuna işaret etmektedir. Burada sağın müesses nizamı yeniden üretmeye yönelik yaklaşımı dolayısıyla şaşırtıcı bir yan olmasa da, var olan sisteme yönelik yekten bir eleştiri iddiasına sahip olan solun da – kuşkusuz nasıl kalkınma sorusunu radikalleştirerek kaydıyla – kalkınmacı vizyonu sahiplenmesi (Bursa, 2011, ss. 239-242) büyüme ve kalkınma mitinin cumhuriyet tarihi boyunca mutlak bir uzlaşma konusu olduğunu teyit etmektedir.

Kuşkusuz burada kastedilen Türkiye tarihi boyunca sağın ve solun ortak bir kalkınma ve büyüme anlayışına sahip olduğu değil, indirgeme pahasına da olsa bu anlayışın belirli farklılıklarla ortak paydayı teşkil ettiğiidir. Örneğin 1960'lı yıllar sonrası dönemde solun kalkınma için olmazsa olmazı olan "planlama" vurgusu, sağın özellikle İslamcı kanadında "manevi kalkınma" yönüne doğru evrilmektedir (Turan, 2014). Son tahlilde bu yönüyle Türkiye'nin AKP'li yılları cumhuriyet tarihi boyunca süreklilik arz eden kalkınma ve büyüme odaklı modernleşme anlayışı ile belirli bir süreklilik göstermektedir. Bu modernleşme anlayışı özellikle 1980'li yıllardan sonra yeni bir anlama kavuşmuş; özellikle AKP döneminde neoliberal rasyonel ile yoğurularak yeniden inşa edilmiştir.

Öte yandan Akbulut ve arkadaşlarının gösterdiğine göre, cumhuriyet tarihindeki çevre siyasası söz konusu olduğunda ise, büyüme ve kalkınma vizyonuna karşıt olan başka bir eğilim daha söz konusudur. Zira devletin temel kurucu anlatısı olan modernleşmenin bir diğer ayağı çevreyi korumak ve iyileştirmektir; bu yönüyle Türkiye'de modern, medeni ve Batılı olmanın göstergeleri olarak gerek hukuki gerek kurumsal anlamda çevreyi korumaya yönelik yapıların gelişkin bir örneği oluşturulmuş, ilgili konuda yapılan uluslararası düzenlemelere taraf olunmuştur. AKP döneminde de özellikle AB programına uyum çerçevesinde çevre meselelerinde belirli bir gayret gözlenmektedir. Ekonomik açıdan büyüme ve kalkınmaya indirgenmiş modernleşme anlayışı ile çelişkili olan bu durum bir yandan devlete yönelik belirli bir meşruiyet ve rızanın inşasını amaçlıyorken diğer yandan ise her yerde ve her şeye muktedir devletin cisimleşmesi olarak devletin kudretini görünür kılmaktadır (Akbulut vd., 2014). Nihayetinde burada modern kapitalist devletin biçimsel de olsa ortak yarar ve kamusalılık ilkesi ile yapılandırılan hukukilik prensibi ile ekonomik olarak kalkınma ve büyüme zorunluluğu arasındaki gerilimi gözlemlemek mümkündür. Dönem boyunca Türkiye'nin çevrenin korunması konusundaki kötü performansının gösterdiği gibi ekonomik zorunluluklar çevreyi korumaya yönelik modern rasyonele karşı galebe çalsa da (Akbulut vd., 2014), hukuki ve kurumsal yapıların çevresel tahribatlara karşı belirli bir direncin yatağı olduğu söylenebilir. Zira çevreyi korumaya yönelik mücadelelerde temel

stratejilerden biri ihtilafın sebebi olan meseleyi hukuki mercilere taşımak yönünde olmuştur.

Ne var ki Cerattepe örneğinde görüldüğü gibi, mücadelenin erken dönemlerinde bölgede madencilik yapılmasına karşı açılan davalarda olumlu sonuçlar alınmasına karşın, 2000’li yıllarda bu kararların değişmesi -ya da hukuki engellere karşı madenciliğin fiilen başlaması- çevre konusunda da etkisi görülen bir dönüşümün neticesidir. Söz konusu olan bu dönemde devletin “büyümeçilik/modernleşmeçilik ayağı gücünden bir şey kaybetmezken [...] doğa koruma saiki ayağının kökten bir değişime uğradığı gerçeği” (Adaman vd., 2016) ile ilişkilidir. Bu dönüşüm ve çelişkiyi şu iki gözlemden izlemek mümkündür. Bunlardan ilki AKP’nin özellikle ilk dönemine yayılan AB programına uyum süreci ile ilgilidir. Çoban ve Duru (2009, s. 60) AKP’nin ilk iki döneminde AB müktesebatına uyum çerçevesinde çevre konusunda nispeten başarılı düzenlemelere imza atılmasına rağmen, her bir düzenlemeye tabanın ve özellikle sermayenin ekonomik beklentilerini karşılayacak belirli istisnalar getirildiğini not etmektedir. Bu ise yapılan düzenlemelerde büyük gedikler açılmasına ve nihayetinde işlemez hale gelmesi anlamına gelmektedir. İkinci gözlem ise kurumsal bir düzenlemeye ilişkindir. 2011 yılında yapılan bir düzenleme ile Çevre ve Orman Bakanlığı iki kısma ayrılmış, orman kısmı Orman ve Su İşleri Bakanlığı olarak, çevre kısmı ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olarak örgütlenmiştir. Bu değişimle ilgili Turan’ın tahlili oldukça inceliklidir:

“Özellikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı AKP’nin proje temelli kalkınma vurgusuna dair iyi bir özet niteliğinde. Çünkü tanımları itibarıyla farklı hatta zaman zaman karşıt hedeflerin ve kaygıların örgütlenmesi olan bu iki bakanlığı tek çatı altında toplamak, çevre denetimi faaliyetlerini bayındırlık odaklı siyasi iradeye tabi kılmak anlamına geliyor. Zaten öteden beri AKP’nin çevreyle ilgili kaygıları, kendi projeciliğini frenlemek isteyenlerin samimi olmayan söylemleri olarak görmek, değersiz olarak nitelemek, hatta alaya almak gibi bir alışkanlığı olduğu gözleniyordu. Yeni bakanlık düzenlemesi ile bu eğilim bir bakıma kurumsallaşmış oldu” (Turan, 2014, ss. 498-499).

Zira 2000’li yıllarda neoliberal dönüşümün derinleşmesi ile piyasanın toplumun kurucu yegâne ilkesi olarak sabitlenmesi her şeyin ekonominin konusu olmasıyla sonuçlanmıştır. Bu dönüşüm, devletin tüm hukuki ve kurumsal yapısını, piyasayı önceleyen bir şekilde köklü bir biçimde değiştirmiştir. Bergama ve Cerattepe vakalarının 1990’lı yıllardan 2000’lere dava konusu olduğu süreci izleyen Gönenç, bu dönüşümün çevrenin korunmasına yönelik davalardaki etkisini sarıh bir biçimde ifade etmektedir:

“Piyasa değerlerinin şekillendirdiği bir çerçevede, hukuk ve yasal kurumlar, mülkiyet hakları ile finansal piyasalara dayalı, sermaye odaklı kalkınma anlayışını pekiştiren bir düzenleyici rol oynamaktadır. Devletin müdahale alanı, sermayenin çıkarları ve küresel ticaret ile yatırım anlaşmaları tarafından sınırlandırılmıştır. Hem ulusal hem de uluslararası hukuk, ekonomi politikası üzerindeki demokratik seçimleri kısıtlayarak gelecekteki hükümetleri neoliberal birikim çerçevesine hapseder. Bu durum, hukuk sisteminin, zenginler ve yoksullar arasındaki derin eşitsizliği yeniden ürettiği anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, hukuk, kamu yararını incelemek yerine sermaye birikimini destekleyen bir düzlemde şekillenmektedir. Bu koşullar, çevresel adaletin sağlanmasında davaların etkinlik potansiyelini sınırlandırmaktadır” (Gönenç, 2022, s. 306).

Türkiye’de çevre ve doğanın neoliberalleştirilmesine yönelik hamlelerin 1980’li yıllarla birlikte başladığı not edilmelidir. 12 Eylül 1980 darbesini takip eden dönemde Boğaziçi Yasası, İmar Yasası, Kıyı Yasası, Turizmi Teşvik Yasası ve Orman Yasasında yapılan bir dizi değişikliğin hedefi bu yöndedir (Çoban & Duru, 2009, s. 59). Süreç boyunca enerji ve madencilik piyasasını da sermayeye açan adımlar atılmasına karşın, söz konusu sektörün yatırım ve altyapı maliyetleri gibi nedenler dolayısıyla dönemin sermaye temsilcilerince kâfi ölçüde kârlı bulunmaması piyasalaşmanın 2000’li yıllara kadar ertelenmesine yol açmıştır (Erensü vd., 2016, s. 12). 2000’li yıllarda daha öncesinde kamunun etkin olduğu madencilik ve enerji gibi sektörlerde piyasalaşmanın hukuki ve kurumsal zemininin sağlanması (Akbulut, 2015) doğanın neoliberal birikime açılmasını hızlandırmıştır. 2000’li yılların başında yapılan ve metalaştırmayı hedefleyen bir dizi kanun değişikliğinin yanı sıra, dönemdeki finansal genişlemenin neticesi olarak

sermayeye yönelik kredi ve teşvik unsurlarının yaratılmasının kaynak sorununu çözerek dönüşümün ivmelenmesini sağladığı söylenebilir.

Doğanın neoliberalleştirilmesini “devlet ve sermayenin anti-ekolojik birliği” eliyle hayata geçirildiği tespitinde bulunan Çoban ve arkadaşları, süreci tanımlayan bir dizi gelişmeye işaret etmektedir. Bunlar özelleştirme, ticarileştirme, kuralsızlaştırma, kamu sektörünün işletme mantığıyla yönetilmesi, STK’ların devreye sokulması, bireyci etğin yaygınlaştırılması, keyfi yönetim, otoriterleşme, denetimsizleştirme ve yoksunlaştırmadır (Çoban vd., 2015, s. 434). Tüm bunların AKP’li yıllarda büyük ekolojik tahribatlara neden olan bir dizi projeyi karakterize ettiği gözlemlenebilir.

Örneğin Cerattepe Eylemlerinin sebebi olan madencilik konusunda, 1985 tarihli Maden Kanunu, 2004 yılında 5177 yasayla ve devam eden süreçte farklı düzenlemelerle değiştirilerek hem maden olarak tanımlanan varlıklar doğada bulunan ve ekonomik değeri olan her türlü madde olarak genişletilmiş, hem de madenin korunan alanlarda, tabiat varlıklarında, devlet ormanlarında ya da meralarda olup olmadığına bakılmaksızın çıkarılarak ekonomik değerine kavuşmasının önü açılmıştır. Yani madencilik faaliyeti için sınırlar adeta ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca madencilik faaliyetlerine Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) konusunda belirli şartlarda muafiyet tanınarak ortaya çıkaracağı muhtemel zararlar yok sayılmıştır. Metalaştırmanın sorunsuz ve yaygın gerçekleşmesini hedefleyen bu gelişmelerin yanı sıra, ilgili izinler konusunda merkezileşmenin ve belirgin bir keyfiyetin izini sürmek mümkündür. Hukuki kararlara uyulmayan bir dizi örnek de söz konusudur. Son olarak maden faaliyetine karşı gelişen çeşitli hareketler devletin ideolojik ve zor aygıtları vasıtasıyla güvenlikleştirilmiştir. Örneğin 2016 Temmuz darbe girişimi sonrasında OHAL kararnameleri, gelişebilecek muhtemel protestoları engellemek amacıyla işlevselleştirilmiştir (Çoban, 2018, ss. 226-232). Nitekim bu aşamaların her biri Cerattepe’de fiiliyata geçmiştir. Sonuç ise benzersiz bir yaşam alanının yok edilmesidir.

Bu noktada neoliberal dönüşümün piyasalaşmanın sonucu olarak kurumsal ve hukuki düzlemde yapılan değişikliklerden ibaret olmadığı hatırlanmalıdır. Ekonominin kurucu ilke olarak sabitlenmesi, bireylerin ve toplumların kendilerini ekonomik aktörler olarak şekillendirmelerini de içermektedir (Read, 2012). Yani neoliberalizmin bir kendilik ve toplumsallık inşası yönü de vardır. Devletin şirketleşmesi ile bireyin şirketleşmesi el ele gerçekleşmiştir. Bunun neticesi olarak neoliberal dönemde ekonomik kalkınma ve büyüme fetişi, yarattığı büyük olumsuzluklara rağmen, toplumdan belirli bir rıza elde etmeyi de beraberinde getirmektedir. Zira konuyla ilgili bir çalışma ekonomik kazanımlar karşısında ekolojik tahribata katlanılması gerektiğine dair görüşün yaygınlığına işaret etmektedir (Adaman & Akbulut, 2021). Nitekim AKP’li yıllarda büyük projelerin ihtilaf konusu olarak siyasallaştırıldığı HES ya da maden karşıtı mücadeleler gibi politizasyon momentlerinde, iktidarın yeniden ürettiği bu büyüme ve kalkınma odaklı söylem aracılığıyla, politizasyonun ortaya çıkardığı antagonizma siyasal niteliğinden arındırılmaya çalışılmakta ve eylemcilerin sağlıklı kent ve çevre hakkı, ekolojik tahribat ve benzeri motivasyonlarla yapılan talep ve kaygıları ekonominin üst belirlediği bir strateji ile massedilmektedir.

5. Sonuç

Yeşil Artvin Derneği’nin Başkanı Nur Neşe Karahan henüz madenin faaliyete geçmediği bir dönemde kendisi ile yapılan bir görüşmede “Doğa gidince altınları mı yiyeceğiz” diye sorarak ümitvar tavrını korumaktadır (“Nur Neşe Karahan’la Görüşme”, 2013). Ne yazık ki devam eden süreç bu son derece insani ama neoliberal çağın gerekleriyle uyuşmayan bu soru karşısında piyasanın yıkıcı gücünü teyit etmiştir.

Madenin henüz yeni başladığı döneme ait olan 2017 tarihli bir gözlem bölgede 2.500 ağacın kesildiğini, derelerin kirli akmaya başladığını, köylülerin tarım, hayvancılık ve arıcılık gibi geleneksel faaliyetlerinin olumsuz etkilendiğini, tüm gün süren patlama seslerinin bölgeyi yaşanmaz kıldığını not etmektedir (Vardar, 2017). Devam eden süreçte bu tahribatın daha yıkıcı bir hâl aldığını tahmin etmek zor değildir. Bununla birlikte

Artvin halkının mücadelesinin geç de olsa olumlu sonuçlandığını fakat bu sonucun da nihai olmadığını kaydetmek gerekmektedir.

2025 yılı ocak ayı itibarıyla Cerattepe'nin şirket yetkilileri ile yerel halk arasında hukuki bir mücadelenin konusu olmaya devam etmektedir. Anayasa Mahkemesi (AYM) 20 Mayıs 2024 tarihinde şirketin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporunu iptal etmiş, 11 Temmuz 2024'te Rize İdare Mahkemesi de ilgili karara uyarak ÇED olumlu kararını iptal etmiştir. Takip eden süreçte Artvin Valiliği yaptığı basın açıklamasında 21.08.2024 tarihi itibarıyla bölgede herhangi bir madencilik faaliyeti olmadığını kamuoyuna duyurmuştur (bianet, 2024; gazeteduvar, 2024a; gazeteduvar, 2024b). Geç gelen bu iyi haberlere karşın şirketin hazırladığı yeni ÇED raporu 8 Ocak 2025 tarihinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nda görüşülmüştür (birgün, 2025). Bu gelişme üzerine Yeşil Artvin Derneği'nin üyeleri ve destekçiler Bakanlık önünde toplanarak basın açıklaması yapmıştır (ankahaber, 2025). Kaldı ki kaydedilen bu sonuç sadece Cerattepe mevkiindeki maden inşaatı için geçerlidir. Son kertede topraklarının yüzde 71'i maden ruhsat alanı olan ve toplam 41 tane maden işletmesi bulunan Artvin halkı için isyan etmek, Ocak 2025'te bölgeyi ziyaret eden siyasal iktidara mensup bir milletvekilinin sözleriyle, bir "hastalık" olmaya devam edecekmiş gibi görünmektedir (evrensel, 2025a; evrensel, 2025b).

Kaynakça

- Adaman, F., & Akbulut, B. (2021). Erdoğan's Three-Pillared Neoliberalism: Authoritarianism, Populism and Developmentalism. *Geoforum*, 124, 279-289. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.12.013>
- Adaman, F., Akbulut, B., & Arsel, M. (2016). Türkiye'de Kalkınmacılığı Yeniden Okumak: HES'ler ve Dönüşen Devlet-Toplum-Doğa İlişkileri. İçinde C. Aksu, S. Erensü, & E. Evren (Ed.), *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişleri* (ss. 291-312). İletişim Yayınları.
- Akbulut, B. (2015). Development as in-Justice: An Evaluation of Justice and Development Party's Development Strategies. *Perspectives: Political Analysis and Commentary from Turkey*, 13, 10-15.
- Akbulut, B., & Adaman, F. (2013). The Unbearable Charm of Modernization: Growth Fetishism and the Making of State in Turkey. *Perspectives: Political Analysis and Commentary from Turkey*, 5(13), 1-10.
- Akbulut, B., Adaman, F., & Arsel, M. (2014). Türkiye'de Çevre Siyasetinin Ekonomi-Politiki: Kurumlar ve Devletin İnşası. İçinde A. F. Aysan & D. Dumludağ (Ed.), *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar* (ss. 277-288). İmge Kitabevi.
- Akça, İ. (2018). 1980 Sonrası Türkiye'de Hegemonya Projeleri ve Otoriterizmin Değişen Biçimleri (K. Deniz, Çev.). İçinde İ. Akça, A. Bekmen, & B. A. Özden (Ed.), *"Yeni Türkiye"ye Varan Yol: Neoliberal Hegemonyanın İnşası* (ss. 27-67). İletişim Yayınları.
- Akçay, Ü., & Türkay, M. (2006). Neoliberalizm'den Kalkınmacı Yaklaşım; Devletin Sermaye Birikimi Sürecindeki Yeri Üzerine. İçinde B. Ülman & İ. Akça (Ed.), *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar Prof. Dr. Kemâlî Saybaşı'ya Armağan* (ss. 49-65). Bağlam Yayıncılık.
- Ankahaber. (2025, Ocak 8). Yeşil Artvin Derneği: "Artvin Cerattepe'de kurulmak istenen maden projesinden vazgeçin". https://ankahaber.net/haber/detay/yesil_artvin_dernegi_artvin_cerattepede_kurulmak_istenen_maden_projesinden_vazgecin_214236
- Bayramoğlu Özügürlü, S. (2009). Türkiye'de Devletin Dönüşümü: Parlamenter Popülizmden Piyasa Despotizmine. İçinde N. Mütevellioğlu & S. Sönmez (Ed.), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm* (ss. 261-302). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- BBC. (2016, Şubat 17). Cerattepe'de madene karşı direnişe polis müdahalesi. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160217_cerattepe_mudahale
- Bianet. (2024, Mayıs 21). AYM'den Cerattepe için verilen ÇED kararına iptal. <https://bianet.org/haber/aymden-cerattepe-icin-verilen-ced-kararina-iptal-295609>
- Binbuğa, B. (2024). The Struggle for "Life": Anti-Mining Mobilisation in Turkey. *Interface: A Journal for and about Social Movements*, 15(1). https://www.academia.edu/125512282/The_struggle_for_life_anti_mining_mobilisation_in_Turkey
- Birgün. (2025, Ocak 6). Cengiz Holding'in yeni ÇED'i İDK'de görüşülecek. <https://www.birgun.net/haber/cengiz-holding-in-yeni-cedi-idkde-gorusulecek-588927>
- Boratav, K. (2019). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015* (24. bs). İmge Kitabevi.

- Brown, W. (2018). *Halkın Çözülüşü Neoliberalizmin Sinsi Devrimi* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları.
- Bursa, Z. (2011). *Türkiye Solunda Kalkınma Düşüncesi: 1920'lerden 1970'lere*. Versus Kitap.
- Cengiz, P. (2017, Ağustos 15). Yeşil Artvin Derneği. Cerattepe Geçilirse, Türkiye'de Her Yer Geçilir. <https://yesilartvinderneği.org/cerattepe-gecilirse-turkiyede-her-yer-gecilir/>
- Crouch, C. (2014). *Neoliberalizmin Garip Ölümsüzlüğü* (U. Gezen, Çev.). Açılım Kitap.
- Çoban, A. (2018). Doğanın Metalaştırılması. *Toplum ve Bilim*, 143, 209-241.
- Çoban, A., & Duru, B. (2009). Emek Ekseninde AKP İktidarının Çevre ve Kent Politikaları. *İktisat Dergisi*, 508-509-510, 57-68.
- Çoban, A., Özlüer, F., & Erensü, S. (2015). Türkiye'de Doğanın Neoliberalleştirilmesi ve Bu Sürece Karşı Mücadeleler. İçinde A. Çoban (Ed.), *Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji: Can Hamamcı'ya Armağan* (ss. 399-456). İmge Kitabevi.
- Davidson, N. (2018). Neoliberalism as a Class-Based Project. İçinde D. Cahill, M. Cooper, M. Konings, & D. Primrose (Ed.), *The Sage Handbook of Neoliberalism* (ss. 55-68). SAGE.
- Ercan, F. (2005). Türkiye'de Yapısal Reformlar. İçinde F. Ercan & Y. Akkaya (Ed.), *Kapitalizm ve Türkiye 1: Kapitalizm, Tarih ve Ekonomi* (ss. 369-429). Dipnot Yayınları.
- Erensü, S., Evren, E., & Aksu, C. (2016). Giriş: Yeğîn Sular Daim Engine Akar. İçinde C. Aksu, S. Erensü, & E. Evren (Ed.), *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişleri* (ss. 9-33). İletişim Yayınları.
- Evrensel. (2025a, Ocak 1). Talanın merkezi Artvin. <https://www.evrensel.net/haber/538589/talanin-merkezi-artvin>
- Evrensel. (2025b, Ocak 19). AKP'li Faruk Çelik Artvin halkının madenlere direnişine "Hastalık" dedi. <https://www.evrensel.net/haber/540378/akpli-faruk-celik-artvin-halkinin-madenlere-direnisine-hastalik-dedi>
- Gazeteduvar. (2024a, Temmuz 22). Cerattepe'de halk kazandı: Şirket için "terk et" kararı. <https://www.gazeteduvar.com.tr/cerattepede-halk-kazandi-sirket-icin-terk-et-karari-haber-1707673>
- Gazeteduvar. (2024b, Ağustos 23). Artvin Valiliği duyurdu: Cerattepe'deki altın madeninin faaliyeti durduruldu. <https://www.gazeteduvar.com.tr/artvin-valiligi-duyurdu-cerattepedeki-altin-madeninde-faaliyet-durduruldu-haber-1715018>
- Gönenç, D. (2022). Litigation as a Strategy for Environmental Movements Questioned: An Examination of Bergama and Artvin-Cerattepe Struggles. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 24(2), 303-322. <https://doi.org/10.1080/19448953.2021.2006004>
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (A. Onocak, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Jessop, B. (2005). Birikim Stratejileri, Devlet Biçimleri ve Hegemonik Projeleri. İçinde B. Yarar & A. Özkazanç (Ed.), *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet* (ss. 153-188). İletişim Yayınları.
- Korkmaz, A., Ustakara, F., & Aydın, U. (2018). Dijital Aktivizm Bağlamında Artvin Cerattepe Olayları Üzerine Bir İçerik Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 30, 57-76.
- Mekânda Adalet İçin Yurttaş Davaları: Cerattepe. (2019). Mekanda Adalet Derneği. <https://mekandaadalet.org/program/yurttas-davalari-cerattepe/>
- Nur Neşe Karahan'la Görüşme. (2013, Mayıs). *Kolektif Ekososyalist Dergi*, 16.
- Offe, C. (2001). Yönetilemezlik: Muhafazakâr Kriz Kuramlarının Yeniden Doğuşu (K. Atakay, Çev.). *Cogito*, 27, 43-67.
- Özkazanç, A. (2005). Türkiye'nin Neoliberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce. İçinde T. Bora & M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 7 Liberalizm* (ss. 634-657). İletişim Yayınları.
- Peck, J., Brenner, N., & Theodore, N. (2018). Actually Existing Neoliberalism. İçinde D. Cahill, M. Cooper, M. Konings, & D. Primrose (Ed.), *The Sage Handbook of Neoliberalism* (ss. 3-15). SAGE.
- Read, J. (2012). Homo Economicus'un Bir Soykütüğü: Neoliberalizm ve Öznelliğin Üretimi (Ş. Öztürk, Çev.). *Cogito*, 70-71, 82-95.
- Saad-Filho, A. (2007). Washington Uzlaşmasından Washington Sonrası Uzlaşmasına: İktisadi Kalkınmaya Dair Neoliberal Gündemler (Ş. Başlı & T. Öncel, Çev.). İçinde A. Saad-Filho & D. Johnson (Ed.), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* (ss. 191-201). Yordam Kitap.
- Topal, A. (2002). Küreselleşme Sürecindeki Türkiye'yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ. *Praksis*, 7, 63-84.
- Turan, Ö. (2014). Kudretli Devlet, Manevi Kalkınma, Ağır Sanayii: Türk Sağ ve Kalkınma. İçinde İ. Ö. Kerestecioğlu & G. G. Öztan (Ed.), *Türk Sağ: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* (2. bs, ss. 459-505). İletişim Yayınları.
- Tünay, M. (2002). Türk Yeni Sağının Hegemonya Girişimi (N. Güveloğlu & D. Dinler, Çev.). *Praksis*, 5, 177-197.

Türkay, M. (2005). Karar Alma Süreçlerinin Özelleştirilmesi, Eski Aktörler, Yeni Hukuk. İçinde F. Ercan & Y. Akkaya (Ed.), *Kapitalizm ve Türkiye 2: Emek, Siyasal Yaşam ve Bölgesel Kalkınma* (ss. 219-240). Dipnot Yayınları.

Ünsaldı, L. (2014). *Bir Ekonomizm Eleştirisi Türkiye’de Kalkınma Fikri*. Heretik Yayınları.

Vardar, N. (2016, Şubat 16). *Bianet*. Cerattepe’de Madene Karşı Mücadele Eden Halka Saldırı. <https://bianet.org/haber/cerattepe-de-madene-karsi-mucadele-eden-halka-saldiri-172142>

Vardar, N. (2017, Ağustos 17). *Bianet*. Cerattepe’de Tahribat Başladı. <https://bianet.org/haber/cerattepe-de-tahribat-basladi-189073>

Yalman, G. L. (2004). Türkiye’de Devlet ve Burjuvazi: Alternatif Bir Okuma Denemesi. İçinde N. Balkan & S. Savran (Ed.), *Sürekli Kriz Politikaları Türkiye’de Sınıf, İdeoloji ve Devlet* (ss. 44-75). Metis Yayınları.

Yeşil Artvin Derneği. (t.y.). Mücadele Tarihimizden. Geliş tarihi 10 Şubat 2025, gönderen <https://yesilartvinderneği.org/mucadele-tarihimizden/>

Yeşilbağ, M. (2016). Hegemonyanın Harcı: AKP Döneminde İnşaata Dayalı Birikim Rejimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2), 599-626.

Yılmaz, Z. (2018). *Yeni Türkiye’nin Ruhu Hınç, Tahakküm, Muhtaçlaştırma*. İletişim Yayınları.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Ceyhun TEMELLİ (%100)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Ceyhun TEMELLİ (100%)

Türkiye's Neoliberal Transformation and Struggles for Rights: The Case of the Cerattepe Protests

Ceyhun TEMELLİ

Extended Abstract

This study problematizes the destruction generated by Türkiye's neoliberal transformation through the lens of the Cerattepe Protests, which constitute an environmental and ecological form of contestation against this destruction. The opening of Cerattepe—located near the city center of Artvin and characterized by a unique ecosystem—to tender for mining activities in the 1990s laid the groundwork for the emergence of a locally grounded anti-mining movement in the region. During this period, the area was opened to the control of various international companies. This development is directly related to neoliberal policy preferences that, particularly in the post-1980 era, aimed to commodify all spheres of social life.

Nevertheless, these mining activities were largely prevented until the mid-2000s due to the local movement's organization of protest actions and its efforts to bring the issue before administrative and judicial authorities. It can also be argued that this delay was linked to the high infrastructural costs of the mining sector and to the limitations of capital accumulation in the country, which rendered mining a relatively low-priority investment area for capital groups during that period.

However, from the 2000s onwards, this contradiction was gradually resolved in favor of the commodification of nature. This transformation unfolded through a relationship marked by both continuities and ruptures with Türkiye's modernization project, which prioritizes economic growth and development. Throughout the history of the Republic, the tension between the economic dimension of modernization and the principle of public interest entered a new phase with the deepening of neoliberalism after the 2000s. In this phase, strategic preferences prioritizing marketization resulted in the predominance of economization over the principle of public interest. One of the most significant outcomes of this shift has been the systematic removal of obstacles to incorporating all social spheres—including nature—into processes of capital accumulation.

The first dimension of this process is the deepening of neoliberalism through its acquisition of an institutional and legal character, facilitated by the establishment of independent administrative and regulatory bodies that ease the opening of public domains to capital. With this transformation, institutional and legal mechanisms that had previously generated a certain degree of resistance on grounds of public interest have evolved into structures that support marketization and capital accumulation. Second, sectors such as construction, mining, and energy have emerged as priority areas of accumulation; this has entailed the strategic promotion of investments that produce large-scale ecological and environmental transformations. Third, financial expansion policies implemented at both global and national levels after the 2000s have accelerated the orientation toward large-scale projects by providing credit and incentive mechanisms to capital groups. As a result of these policies, market actors have gained increasing weight in investment areas previously dominated by the public sector; this structure, shaped through state–capital collaboration, has created a conducive ground for the commodification of nature.

Within this framework, the study comprises three main chapters, excluding the introduction and conclusion. The first chapter, following the introduction, briefly discusses the conceptual and theoretical framework of neoliberalism and examines Türkiye's neoliberal transformation—forming the historical context of the Cerattepe Protests—through its key turning points. The second chapter analyzes the evolution and repertoires of contention of the locally grounded movement in Cerattepe from the 1990s to the 2000s. The third chapter is structured around the question “What changed in the 2000s?” and argues that, with the Justice and Development Party (AKP) period, neoliberalism deepened at the legal and institutional levels; that an accumulation strategy prioritizing growth and development in sectors such as construction, energy, and mining gained strength; and that, consequently, the neoliberal transformation of nature accelerated markedly. Indeed, this strategy—based on a form of “projectism” that prioritizes growth and development—is reinforced by quantified, economized data, which constitute one of the core components of the AKP's political and ideological discourse. Ultimately, what is at stake is the concealment of the contradictory sociality upon which such projects are built.